

This project is funded by the European Union

National Programme for Turkey 2014 – 2020
Instrument for Pre-Accession Assistance II

Hakim ve Savcı Adaylarının Staj Verimliliğinin ve Etkinliğinin Artırılması Eşleştirme Projesi

Sözleşme No.: TR2015/RL/03/A3.5-01

Referans No.: EuropeAid/162288/ID/ACT/TR

ADALET ALANINDA YENİ TEKNOLOJİLER

Hazırlayan uzmanlar:

Antoni Oliver reus

Rafael Fernández de Páiz

This project is funded by the European Union.

İÇİNDEKİLER

1. ADALET ALANINDA YENİ TEKNOLOJİLER	3
1. Giriş	3
2. Adalete ilişkin Bilgi ve İletişim Teknolojileri Uygulamaları ve Araçları.....	4
2.1 Vatandaşların adalet yönetimine erişimi ve adalet yönetimiyle ilişkisi	5
2.1.1 Mahkemelerin, savcılıkların ve tüzel kişilerin (meslek örgütleri) internet siteleri.....	5
2.1.2 Elektronik merkezler	7
2.2. Mahkemeler arasında, diğer kurumlarla ve avukatlarla haberleşme	8
2.2.1 Mahkemeler ve avukatlar arasında haberleşme.....	8
2.2.2. Kurumlar arasında elektronik haberleşme.....	9
2.2.3 Teknik ve anlamsal birlikte çalışabilirlik.....	9
2.2.4 Güvenlik	10
2.3. Hakim ve savcılarının desteklenmesine yönelik teknolojiler	10
2.3.1. Hüküm ve kararların hazırlanmasının desteklenmesi.....	10
2.3.2 Veri tabanları.....	10
2.3.3 Eğitim ve bilgi paylaşımı.....	11
2.3.4 Uzaktan çalışma ve elektronik imzalar.....	11
2.3.5 İnternet	11
2.4. Mahkemelerin ve savcılıklarının yönetiminde yeni teknolojiler	12
2.5. Adli süreç yönetiminde yeni teknolojiler	12
2.6 Video konferans	14
2.7. Dijital delil	15
3. Hakimler ve sosyal ağlar.....	15
4. Yapay zeka ve adalet.....	16
4.1 Tanım	17
4.2 Hakimler ve savcılara yönelik imkanlar	17
4.2.1 Risk tahmini ve analizi araçları	18
4.2.2 Suç soruşturması ve suçun önlenmesi araçları	19
4.2.3 İşlem ve karar alma: LEGALTECH ve "ROBOT HAKİM"	20
5 Yeni teknolojilere ilişkin etik ilkeler ve iyi uygulamalar	21
5.1 Yeni teknolojilere ilişkin etik ilkeler	21
5.2 Hakim ve savcılarının sosyal medyadaki davranışları	22

This project is funded by the European Union.

5.3 Yeni teknolojilere ilişkin iyi uygulama	24
6. Verilerin İşlenmesi ve Korunması.....	25
6.1 Kişisel verilerin korunması temel hakkı.....	26
6.2 Hakkın düzenlenmesi	26
6.2.1 Suçlara ilişkin verilerin işlenmesi	27
6.2.2 Kişisel veriler (ceza gerektiren suçlara ilişkin olmayanlar).....	27
6.2.3 Adli veri yönetimine ilişkin diğer hususlar	28
2. GERÇEK VAKALAR.....	28
3. İLAVE OKUMA	30
4. EKLER.....	31
5. EĞİTİM REHBERİ/PLANI.....	31
6. DEĞERLENDİRME FORMU	33

INTRA

This project is funded by the European Union.

1. ADALET ALANINDA YENİ TEKNOLOJİLER

1. Giriş

Hükümetler ve adalet yönetimi sistemleri, ağ kurma ve sürekli yeniliğe dayalı bir model doğrultusunda yönetimlerinde ve teşkilat yapılarında değişim sürecindedir. Bu süreçte bilgi teknolojileri önemli bir rol oynamaktadır.

Avrupa Hakimler Danışma Konseyi'nin (CCJE), 7-9 Kasım 2011 tarihinde Strazburg'da onaylanan "Adalet ve Bilgi Teknolojileri" hakkında 14 no.'lu görüşünde (2011) şu ifade yer almaktadır: "Bilgi teknolojileri, adalet yönetiminin iyileştirilmesi, kullanıcıların mahkemelere erişiminin kolaylaştırılması ve AİHS Madde 6'da belirtilen adalete erişim, hakimin tarafsızlığı ve bağımsızlığı, adillik ve makul süre içinde yargılanma haklarının güçlendirilmesine yönelik bir araç veya vasıta olmalıdır".

Aynı şekilde Hakimlerin Sosyal Medya Kullanımına ilişkin Bağlayıcı Olmayan İlkelerde, sosyal medyanın mahkemeler tarafından kurumsal kullanımının, uygun olduğu durumlarda, aşağıda belirtilen hususların desteklenmesi için değerli bir araç olabileceği belirtilmektedir:

- adalet erişimi,
- adalet yönetimi,
- hesap verebilirlik,
- şeffaflık,
- vatandaşların mahkemelere ve yargıya güveni, bunlara ilişkin anlayışı ve saygısı.

Ancak bilgi teknolojilerinin uygulanması, vatandaşların kendilerinin internete bağlı olmasını ve bu yeni ilişkiyi kabul etme yönünde istekli olmasını ve yargı sistemlerinin, gittikçe gelişen ve daha karmaşık hale gelen araçlara yatırım yapmak için hazırlıklı olmasını gerektirmektedir. Bu da sadece önemli bir finansman değil aynı zamanda kamu hizmetinin yeniden düzenlenmesini ve yargı mensuplarına yeterli eğitimin verilmesini gerektirmektedir.

Uluslararası düzeyde, Avrupa Birliği, Avrupa'nın e-Justice'e ilişkin stratejisini ve 2014-2018 dönemi için kabul edilen eylem planını yenileyen [2019-2023 Avrupa e-Justice Eylem Planını](#) hazırlamıştır. Eylem planı, adli süreçlerin idari yönetiminde bilgi ve iletişim teknolojilerini uygulayarak yargı sistemlerinin verimliliğinin artırılmasını amaçlamaktadır. Planda ayrıca yargı makamları ile vatandaşların adalete erişimi arasında iş birliği oluşturulması da amaçlanmaktadır. Bu bağlamda, Planda ulusal düzeyde ve Avrupa düzeyinde koordineli tedbirlerin alınması önerilmektedir.

Avrupa Adaletin Etkinliği Komisyonu'nun (CEPEJ) internet sitesinde, [Avrupa mahkemelerinde bilgi teknolojisinin kullanımının geliştirilmesine ilişkin bir performans değerlendirme panosu](#) yer almaktadır.

İspanya'da Temsilciler Meclisi, [Adalette Vatandaşlık Hakları Şartı'nı](#) oy birliği ile onaylamıştır. Şartın 21. maddesinde, ulusal düzeyde ve Avrupa düzeyindeki koordineli

This project is funded by the European Union.

tedbirlere ilişkin usul kanunlarının hükümleri uyarınca, vatandaşlara elektronik posta, video konferans ve diğer telematik araçlarla Adalet Yönetimi ile iletişime geçme hakkı verilmektedir.

Vatandaşların kamu hizmetlerine elektronik olarak erişimi hakkında 22 Haziran tarihli 11/2007 sayılı kanun, idari süreçlerin elektronik yönetimine ve idaresine ilişkin yasal rejimi belirleyerek vatandaşların kamu kurumlarıyla elektronik olarak iletişime geçme hakkını kesin olarak tanıyan kanun olmuştur. Adalet Yönetiminde bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımını düzenleyen 5 Temmuz tarihli 18/2011 sayılı kanunla birlikte normalde yargı kurumlarıyla olan ilişkilerin yetkililer aracılığıyla yürütüldüğü adalet yönetimi alanında düzenlemeler kabul edilmiştir.

Bu kanunun başlıca hedefleri şu şekildedir:

1. Teknoloji ve iletişim kanallarının kullanımıyla sunulan imkanlar sayesinde resmi süreçlerin hızlandırılması.
2. Yeni teknolojilerin yargı mensupları tarafından kullanımının yaygınlaştırılması.
3. Veri iletiminin güvenliğini ve usul kanunlarında yer alan diğer gereklilikleri güvence altına almak amacıyla, yargı sistemine dahil olan kişiler tarafından kullanılan farklı uygulamalar geliştirilirken birbirine bağlı olma, birlikte çalışabilirlik ve güvenliğe ilişkin asgari gerekliliklerin bir kanunda tanımlanması.

2. Adalete İlişkin Bilgi ve İletişim Teknolojileri Uygulamaları ve Araçları

2020 Mart ayında, İbero-Amerikan Yargı Etiği Komisyonu, yargısal faaliyetler yerine getirilirken yeni teknolojilerin avantajları ve zorluklarına dikkat çekmiştir. Avantajlar arasında izlenebilirlik, hız ve şeffaflık yer almaktadır.

İzlenebilirlik, mevcut mevzuatta yer alan kurallar uyarınca elektronik delillerin güvenilirliğini ve yargılamanın gidişatının izlenmesini sağlamaktadır. Hız, davalar için bekleme süresini ve davaların görülme sürelerini kısaltırken şeffaflık vatandaşların adalete ve adalet yönetimine güven duymasını sağlamaktadır.

Öte yandan, Avrupa Komisyonu da Yapay Zeka ile ilgili Beyaz Kitapta bu ilkeleri düzenlemiştir. Beyaz Kitap, yargı alanında yeni teknolojilerin kullanımındaki ilerlemeler olarak belirtilen mükemmeliyet ve güvene yönelik Avrupa yaklaşımını içermektedir:

- Bir davanın durumuna ilişkin bilgi.
- İletişimin kolaylaştırılması ve kontrolü.
- Usule ilişkin zaman sınırlarının kontrolü.

This project is funded by the European Union.

- Zaman açısından etkinlik.
- Bir davanın esaslarına ilişkin bilgilerin daha iyi bir şekilde ele alınması.
- Rutin görevlerin otomatik hale gelmesi.
- Güvenliğin artırılması.
- Taraflara bilgilerin iletilmesi imkanı.

Yapay zekanın yargı sistemlerinde ve ortamlarında kullanılmasına ilişkin Avrupa Etik Şartı'nda (CEPEJ), yargı alanında yeni teknolojiler kullanılırken gözetilmesi gereken ilkeler belirtilmektedir.

Ayrıca bu konuda 7 Aralık 2016 tarihinde CEPEJ'in 28. toplantısında kabul edilen Siber adaletle yönelik değişikliklerin nasıl yönlendirileceğine ilişkin kılavuz – Kullanılan araçlar ve iyi uygulamaların özeti (Guidelines on how to drive change towards Cyberjustice Stock-taking of tools deployed and summary of good practices) de önem teşkil etmektedir.

2.1 Vatandaşların adalet yönetimine erişimi ve adalet yönetimiyle ilişkisi

Avrupa Hakimleri Danışma Konseyi'nin 6. toplantısında (Strazburg, 23-25 Kasım 2005) kabul edilen ve Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin görüşüne sunduğu "Adalet ve Toplum" a ilişkin 7 no.lu görüşünde, "CCJE'nin görüşmeleri, medya aracılığıyla iletişimin yanı sıra, mahkemeler ve genel olarak toplumla doğrudan ilişkiler oluşturulmasının önemini vurgulamıştır. Adaletin topluma entegre edilmesi, adalet sisteminin açılmasını ve kendini tanıtmayı öğrenmesini gerektirmektedir. Burada amaç mahkemeleri bir medya sirkine dönüştürmek değil fakat adli sürecin şeffaflığına katkıda bulunmaktır. Kuşkusuz tam şeffaflık, özellikle soruşturmanın etkililiğinin ve ilgili kişilerin çıkarlarının korunması ihtiyacı açısından mümkün değildir. Ancak adalet sisteminin nasıl işlediğine ilişkin anlayışın şüphesiz ki bir eğitim değeri vardır ve vatandaşların mahkemelerin işleyişine olan güveninin artırılmasına yardımcı olmalıdır".

2.1.1 Mahkemelerin, savcılıkların ve tüzel kişilerin (meslek örgütleri) internet siteleri

Avrupa Savcıları Danışma Konseyi'nin 8. genel kurul toplantısında (Yerevan, 8-9 Ekim 2013) kabul edilen Savcılar ile Medya Arasındaki İlişkiler Hakkında 8 no.lu Görüşünde (2013), aşağıda belirtilen tavsiye yer almaktadır:

Halkı savcılık faaliyetleri hakkında zamanında bilgilendirmek için savcılık teşkilatları ve ofislerinin internet siteleri dahil olmak üzere yeni bilgi teknolojilerinin kullanılması tavsiye edilmektedir.

This project is funded by the European Union.

Aynı şekilde Avrupa Hakimleri Danışma Konseyi'nin 6. toplantısında (Strazburg, 23-25 Kasım 2005) kabul edilen ve Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin görüşüne sunduğu "Adalet ve Toplum"a ilişkin 7 no.'lu görüşünde de benzer bir tavsiye yer almaktadır.

Bu internet sitelerinin amaçlarından biri, vatandaşlara hakları ve bu hakları kullanmak veya kendilerini savunmak için yürütülecek usuller hakkında kapsamlı bilgi sunulmasıdır.

Bu internet siteleri ayrıca iletişim strateji ve politikalarının uygulanmasına da hizmet etmektedir: basın bültenleri, özellikle önemli duruşmaların tamamının veya bir kısmının yayını, vatandaşların adalet sistemi hakkında daha fazla bilgi sahibi olması için mahkemelerin ve savcılıkların yapısı, işleyişi ve faaliyetleri hakkında bilgilendirme.

Ayrıca Facebook veya Twitter gibi sosyal ağlar, özellikle bu yeni medyayı kullanan nüfusla ilgili olarak, bu amaca yönelik kullanılabilecek araçlardır.

CEPEJ, siber adaletle yönelik değişikliklerin nasıl yönlendirileceğine ilişkin kılavuzda, aşağıda belirtilen hususları vurgulayarak bu araçların tamamının faydasını açıklamaktadır:

o Adaletle erişim; adli kararların ücretsiz olarak yayımlanması, kişisel verilerin korunması hakkının gözetilmesi, basın bültenleriyle vatandaşlar için en önemli veya vatandaşların en çok ilgisini çekecek hususların vurgulanması aracılığıyla sağlanmaktadır.

o Bilgi ve iletişim teknolojileri, özellikle zorunlu temsiliyet gerektirmeyen adli süreçlerde, davaların çevrimiçi olarak mahkemeye sevk edilmesi için de oldukça faydalıdır. Bu, vatandaşların evrakları posta yoluyla göndermesini veya mahkeme kalemine bizzat teslim etmesini engellemektedir. Evrak teslimi, her kurumun internet sitesinden erişilebilen elektronik siteler aracılığıyla yapılmaktadır.

o Ayrıca tebligatları almak ve özellikle duruşmaya katılmak için SMS veya e-posta da kullanılmaktadır.

o Son olarak, kılavuzda, yaşı veya sosyal statüsü nedeniyle herkesin bilgi ve iletişim teknolojilerine kolay erişimi olmadığı için şu anda bilgiye erişim için daha geleneksel araçların veya mahkemelere, danışmalara ve diğer türlü yardım hizmetlerine başvurunun kaldırılmaması gerektiği konusunda uyarıda bulunmaktadır. Prosedürlerin elektronik siteler aracılığıyla yürütülmesi, kimlik doğrulaması için elektronik kimlik belgesine sahip olunmasını gerektirmektedir. Şu anda herkesin elektronik kimlik belgesi yoktur.

Avrupa düzeyinde, [Avrupa e-Justice](#) internet sitesi, kapsamlı bilgiler sunmaktadır ve gelecekte adalet alanında tek durak noktası olması için tasarlanmıştır.

[Avrupa Birliği'nin](#) internet sitesinde de kurumla ilgili kapsamlı bilgiler sunulmaktadır. Bu internet sitesine ek olarak, Europe Direct (İrtibat Merkezi), bazen oldukça uzun ve teknik

This project is funded by the European Union.

olabilen AB kurallarına ilişkin kolay anlaşılabilir özet sunmaktadır (ayrıca vatandaşların AB'yle ilgili sorularını yanıtlamaktadır).

[Avrupa Birliği Adalet Divanı](#) ve [Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin](#) internet sitesinin de altı çizilmelidir.

İspanya'da hem [Adalet Bakanlığı](#) ve [Savcılık Ofisi'nin](#) hem de [Hakimler Genel Kurulu'nun](#), bilgilendirme, elektronik merkezleri aracılığıyla prosedürlerin yürütülmesi ve kurallara ve yargı kararlarına erişim dahil olmak üzere farklı kullanım amaçlarına yönelik internet siteleri vardır. Özerk bölgelerin mahkemelerinin de kendi internet siteleri vardır.

Baroların (<https://web.icam.es/>) ve sosyal bilimler mezunları derneği (<http://www.graduadosocial.org/>) gibi diğer grupların da kendi internet portalları vardır.

2.1.2 Elektronik merkezler

İspanya'daki elektronik merkezlerle ilgili olarak, Adalet Yönetiminde bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımını düzenleyen 5 Temmuz tarihli 18/2011 sayılı kanunda, elektronik merkezlerin sahip olması gereken kapsam ve hizmetler belirtilmektedir.

Kapsam:

- Merkezin, organın veya organların ve yönetimden sorumlu kişilerin, sunulan hizmetlerin ve uygun olduğu hallerde merkezin sunduğu yardımların tanımlanması.
- Elektronik adliye haritası veya eşdeğer bilgiler dahil olmak üzere, elektronik merkezin doğru kullanımı için gerekli bilgiler, yönlerin ve farklı bölümlerin belirtilmesi.
- Doğrudan erişilebilir ve ücretsiz olması gereken merkezin belgelerinin doğrulanmasına yönelik sistem.
- İşbu Kanunun hükümleri uyarınca, merkezde kabul edilen veya kullanılan elektronik imza sistemlerinin listesi.
- Merkezden erişilebilir olacak şekilde elektronik kayıt veya kayıtların oluşturulmasına yönelik kurallar.
- İspanya Kişisel Verilerin Korunması Kurumu'nun ve Özerk Kişisel Verilerin Korunması Kurumlarının elektronik merkezlerinin bir linkiyle beraber kişisel verilerin korunmasına ilişkin bilgiler.

Vatandaşlara ve yetkililere sunulan hizmetler:

- Elektronik adliyede mevcut hizmetlerin bir listesi.

This project is funded by the European Union.

- b) Hizmetlerin listesi ve elektronik hizmetlerin listesi.
- c) Vatandaşların ve yetkililerin Adalet Yönetimiyle iletişime geçme haklarını kullanırken her davada kullanabilecekleri elektronik medyanın listesi.
- d) İlgili kurumlara öneri ve şikayette bulunmak için bir link.
- e) Yasal olarak belirlenen koşullar kapsamında dosyanın durumuna erişim.
- f) A link to the electronic centralized announcement board to ensure access to publicity of resolutions and communications that by legal provision must be posted on it. Vatandaşların kanunen yayımlanması gereken kararlara ve tebligatlara erişimini sağlamak için merkezi elektronik duyuru kuruluna bir link.
- g) Merkeze bağlı kamu kurum veya kuruluşlarının elektronik kaşelerinin teyit edilmesi.
- h) Güvenlik doğrulama koduyla onaylanan ve merkeze bağlı kamu kurum veya kuruluşları tarafından hazırlanan belgelerin doğruluğu ve bütünlüğünün teyit edilmesi.
- i) Elektronik merkezlerin doğru kullanımı için kullanıcılara yönelik elektronik danışma hizmetleri.
- j) Mahkemeler nezdinde Vatandaşlık Hakları Şartı.

İspanya'daki elektronik yargı merkezlerine [bu bağlantıdan](#) erişebilirsiniz.

2.2. Mahkemeler arasında, diğer kurumlarla ve avukatlarla haberleşme

Bilgi ve iletişim teknolojileri; mahkemeler arasında, mahkemeler ve savcılık ofisi ve çeşitli kamu kurumları arasında ve elbette avukatlarla elektronik haberleşmede oldukça önemli bir rol oynamaktadır.

2.2.1 Mahkemeler ve avukatlar arasında haberleşme

Günümüzde birçok ülkede avukatlar dava evraklarının, muhaberelerin veya diğer evrakların iletilmesi için mahkemelerle elektronik olarak iletişim kurabilmektedir.

CEPEJ'in siber adalete yönelik değişikliklerin nasıl yönlendirileceğine ilişkin kılavuzunda açıklandığı üzere, tamamen elektronik sistemin uygulanması, iki aşamadan geçmektedir. İlk aşamada, evrakların dijital olarak sunulduğu ve kalem personeli tarafından dosyaya dahil edildiği normal elektronik posta kutuları aracılığıyla güvenli bir iletişim kurulmaktadır. İkinci aşamada ise, avukatlar kalem personelinin mahkeme sistemine giriş noktasına verileri girmeden veya aktarmadan mahkeme bilgi sistemine doğrudan evrakları yüklemektedir ve kalem personeli sadece evrakların sunulduğunu onaylamaktadır.

This project is funded by the European Union.

En gelişmiş sistemler, mahkeme kalemlerinin iş yükünü önemli ölçüde azaltmaktadır.

Buna ek olarak, mahkemeler ve avukatlar arasındaki elektronik haberleşme, mahkeme muhaberelelerinin alındı belgesi ve zaman sınırlarını hesaplamak amacıyla belgenin ne zaman alındığını gösteren belge ile birlikte hukuk büroları tarafından alınmasını sağlayacak bir sistem gerektirmektedir.

İspanya'da, Adalet Yönetiminde bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımını düzenleyen 5 Temmuz tarihli 18/2011 sayılı kanunda, elektronik merkezler düzenlenmiştir ve mahkemeler, avukatlar ve diğer yetkililer arasında dijital haberleşme sistemi ([LexNet](#)) kurulmuştur. Bu sistemin kullanılması zorunlu hale getirilmiştir. Yalnızca temsil edilmeyen bireyler, evrakları doğrudan adli kayıtlara beyan edebilmektedir.

2.2.2. Kurumlar arasında elektronik haberleşme

Kurumlar arasındaki elektronik haberleşme de süreçleri büyük ölçüde hızlandırmakta ve davaların çözülmesi için harcanan zamanı azaltmaktadır.

İspanya'da yargı makamları şu anda Tarafsız Yargı Noktası ([PNJ](#)) olarak bilinen sistem aracılığıyla davaların doğru bir şekilde yürütülmesi için verilerine ihtiyaç duyulan resmi sicillere doğrudan başvurabilmektedir.

Bu, Hakimler Genel Kurulu tarafından yönetilen, Kurulun, Genel Devlet İdaresi ve diğer kurumların uygulamaları ve veri tabanlarına doğrudan erişim sağlayarak yargı makamlarının hem ifade alımı hem infaz aşamalarında gerekli olan verilere erişimini sağlayan hizmetler ağı olarak kurulmuş birlikte çalışabilirlik platformudur.

Telematik el koyma hizmeti olarak bilinen mal varlıklarının tespit edilmesi ve banka hesaplarına el koyulmasına yönelik bir hizmetin uygulanmasına yönelik çalışmalar devam etmektedir ve yakın bir zamanda tüm İspanya'da uygulanacaktır. İspanya Bankalar Birliği (AEB), İspanya Tasarruf Bankaları Konfederasyonu (CECA), Ulusal Kredi Kooperatifleri Birliği (UNACC) ve Hakimler Genel Kurulu (CPGJ) arasında bir anlaşma imzalanmasına dayalı olan bu sistem, adli sürece dahil olan bireylerin banka hesaplarıyla ilgili birçok görevi eşzamanlı olarak yerine getirmektedir: mal varlığı araştırması, el koyma başvurusu, hesapların dondurulması ve açılması, emanet mal hesaplarına transfer.

2.2.3 Teknik ve anlamsal birlikte çalışabilirlik

Teknik ve anlamsal birlikte çalışabilirlik büyük önem arz etmektedir. Amacı, üst veriler ve standartlarda kullanılan koşulları uyumlaştırarak sistemler arasındaki iletişimi kolaylaştırmaktadır. Ayrıca otomatik çeviri sağlayarak dil farklılıklarının etkisini azaltmayı amaçlamaktadır.

This project is funded by the European Union.

Avrupa bölgesinde, [e-CODEX](https://www.e-codex.eu/) teknolojisi <https://www.e-codex.eu/> ve [Me-CODEX](#) projesi aracılığıyla ulusal kayıtların birbirine bağlanması öngörülmektedir.

2.2.4 Güvenlik

Şüphesiz ki mahkemeler arasındaki, diğer kurumlarla ve kayıtlarla ve avukatlarla olan elektronik haberleşmedeki başlıca endişelerden biri, idari organların maruz kaldığı gittikçe karmaşık hale gelen ve sayısı artan siber saldırılara yoğunlaşmaktadır. Ancak basılı evrakla haberleşmelerin de savunmasız olduğu noktalar vardı.

Bu nedenle, Avrupa e-Justice Eylem Planında da belirtilen özellikle sınır ötesi elektronik prosedürlerde haberleşmelerin gizliliğinin sağlanması için yeterli araçların oluşturulması şarttır.

2.3. Hakim ve savcıların desteklenmesine yönelik teknolojiler

2.3.1. Hüküm ve kararların hazırlanmasının desteklenmesi

Yeni teknolojilerin hakim ve savcılarının çalışmalarında büyük bir etkisi olmaya başlamıştır. Çünkü daktiloların ve el yazısının yerini kelime işleme programları almıştır.

Bugün birçok hakim ve savcı, kararlarını yazmak için konuşmayı tanıma uygulamaları ve yazılımı kullanmaktadır.

2.3.2 Veri tabanları

İyi arama motorlarıyla yasama ve içtihat veri tabanlarına erişim en önemlisidir. Hakim ve savcılarının işini büyük ölçüde kolaylaştırmıştır. Zamandan tasarruf etmelerini sağlamaktadır ve kararların teyit edilmesini artırmaktadır.

Bazılarına göre bu veri tabanlarının geliştirilmesi, uygulayıcıların hukuki gerekçelerinin değiştirilmesine katkıda bulunmuştur. Uygulayıcıların argümanları şu anda daha az prensibe dayalıdır ve önceki kararlara çok fazla atıfta bulunulması sonucunda daha çok emsal kararlara dayalıdır.

Avrupa düzeyinde, AİHM'nin içtihat arama formu ve AB hukukuna, AB hukukunu aktaran ulusal hukuka, AB Adalet Divanı'nın içtihadına ve AB hukukuyla ilgili ulusal içtihadı erişim sağlayan [Eur-Lex internet site](#)sinin altı çizilmelidir. AB hukukunun başlıca yönlerini açık ve net bir şekilde açıklayan [AB mevzuatı özetlerine](#) ilişkin bir bölümü vardır.

Yasal verilere erişimi kolaylaştırmak için [ECLI \(Avrupa İctihat Yasası Tanımlayıcısı\)](#) uygulanmıştır. İspanya ve diğer üye devletler halihazırda bu sisteme dahil olmuştur.

This project is funded by the European Union.

Ayrıca Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin internet sitesinde mahkemenin tüm kararları, hükümete bildirilmiş davalar, danışma görüşleri, basın derlemeleri, karar özetleri ve Komisyon kararları ve raporları [HUDOC veri tabanında](#) yayımlanmaktadır.

2.3.3 Eğitim ve bilgi paylaşımı

Yeni teknolojiler, meslek içi eğitimde ve hakimler ve savcılar arasında bilgi ve deneyim paylaşımında da önemli bir rol oynamaktadır.

2.3.4 Uzaktan çalışma ve elektronik imzalar

Uzaktan çalışma ve elektronik imzalar, belli bir yerde fiziki olarak bulunma zorunluluğu olmadan dosyalara erişebilen, karar hazırlayabilen ve kararları imzalayabilen hakimler ve savcılar için önemli bir gelişmedir.

Covid-19 salgını, İspanya'da uzaktan çalışma imkanlarında büyük bir gelişme sağlanmasına neden olmuştur. Bu imkanlar, gerekli kaynakların sunulduğu hakimler ve savcılar için de geçerlidir. Yakın zamanda, uzaktan çalışmayla ilgili olarak devlet memurlarına ilişkin mevzuatta değişiklikler yapılmıştır. Uzaktan çalışma gönüllülük esasına dayalı ve iptal edilebilir hale getirilmiştir. Devlet memurlarına gerekli araçlar sağlanmıştır. İşyerindeki risklerin önlenmesine ilişkin kurallara uyulması ve kuralların uygulanmasına ilişkin hedefler ve bunların değerlendirilmesi belirlenmiştir.

2.3.5 İnternet

Hakimlerin, yasal olarak kurulmuş kanallar dışında adli sürecin esasları ve kısımlarıyla ilgili özel internet aramaları yapma olasılığıyla ilgili olarak Hakimler Genel Kurulu Yargı Etiği Komisyonu, hakimlerin tarafsızlığını muhafaza etmek için bu uygulamaya karşı çıkmıştır.

UNODC'nin Hakimlerin Sosyal Medya Kullanımına İlişkin Bağlayıcı Olmayan İlkelerinde, sosyal medyanın, tarafların çevrimiçi olarak araştırılmasını ve mahkemenin nezdindeki delilin bir parçası olmayan hususların keşfedilmesini daha kolay hale getirdiği kabul edilmiştir. Farklı yargı yetkilerinin delil kurallarına tabi olan hakimler, tarafları, tanıkları veya diğer kaynakları çevrimiçi olarak araştırırken ve bu kişilerin dijital hayatlarıyla ilgili özel araştırma yaparken dikkatli olmalıdır. Çünkü bu durum hakimnin davayla ilgili kararını etkileyebilir (veya böyle bir etki olduğuna dair bir algı oluşmasına neden olabilir).

Bu durum savcılar için daha farklıdır. Savcılar için internet oldukça faydalı bir araç olabilmektedir.

Etik ve iyi uygulamalarla ilgili bölümde, hakimlerin sosyal medyadaki faaliyetine ilişkin bu ilkelerde yer alan tavsiyelere atıfta bulunulacaktır.

This project is funded by the European Union.

2.4. Mahkemelerin ve savcılıkların yönetiminde yeni teknolojiler

Yeni teknolojiler, maddi kaynakların ve insan kaynaklarının yönetimine yönelik uygulamaların dışında, bu alanda hem verilerin toplanması hem de verilerin niteliği açısından istatistiksel faaliyette ve her an durumun tespit edilmesi için verilerin işlenmesi, mevcut ihtiyaçlar ve mahkeme sayısı ve personel sayısının her bölgedeki yargısal faaliyetleri yürütmek için yeterli olması için tedbirler alınması açısından dikkate değer bir gelişme anlamına gelmektedir. İstatistikler, eksikliklerin tespit edilmesi ve hedeflere ulaşmak için program oluşturulması için de faydalıdır.

İspanya'da, 1995 yılından bu yana yargı makamlarının her birine ilişkin yıllık verileri içeren ve yerel mahkemeler, bölge mahkemeleri veya Yüksek Mahkeme düzeyinde verilerin toplanması, işlenmesi ve birleştirilmesi için basit bir yol sunan Hakimler Genel Kurulu'nun [PC AXIX](#) aracından bahsedilebilir.

2.5. Adli süreç yönetiminde yeni teknolojiler

Bu, yeni teknolojilerin adliyelerde ilk kullanımı olmuştur ve bilgisayar teknolojileri basılı evrakların yerini aldığı için en etkili kullanım alanı olmuştur. Yeni bilgisayar teknolojileri, dosya yönetim sistemi aracılığıyla dosyanın açılmasından davaların dosyalanmasına, diğer adliyelerle iş birliği veya bireylerle ve avukatlarla iletişime sürecin daha hızlı ve verimli yürütülmesini mümkün kılmıştır.

Ancak mahkemelerin ve savcılıkların yönetiminin bilgisayarlaşması sürecinde, güncel olmayan veya eski teknolojinin kullanımından, personelin eğitiminin yetersizliğinden veya sistemdeki hataları veya eksiklikleri hızlıca düzeltecek ve kullanıcılara yardımcı olacak bir sistemin olmamasından kaynaklanan sorunlar ortaya çıkmıştır.

7 Aralık 2016 tarihinde CEPEJ'in 28. toplantısında kabul edilen Siber adalete yönelik değişikliklerin nasıl yönlendirileceğine ilişkin CEPEJ-GT-QUAL kılavuzunda (Kullanılan araçlar ve iyi uygulamaların özeti) açıklandığı üzere, adalet yönetimi için bilgi iletişim teknolojileri sisteminin niteliği, Avrupa Konseyi'ndeki yargı sistemleri arasında farklılık göstermektedir. Bunu uygulamaya ilk başlayan sistemler bugün en gelişmiş sistemler değildir. Çünkü bu sistemlerin hala işlevsel olmaya ve zamanında kendilerine verilen rolü oynamaya devam ederken yakın zamanda geliştirilen diğer yazılımlarla bağlantılı olmaları gerekmektedir. Bunun dışında, ne kapsamlı bir güncelleme ne de ek fonksiyon sunan eski bilgi teknolojilerine büyük yatırım yapmak zorundadırlar.

Bu, yazılım yönetiminin eski olduğu ve haberleşme, elektronik imza, elektronik dosya veya duruşmaların kaydedilmesine yönelik modern uygulamalarla bir arada bulunduğu İspanya'nın bazı bölgelerinde de söz konusu olan bir durumdur. Diğer ülkelerde olduğu gibi, tüm uygulamaların yeni, modern ve etkili bir sistemde bir araya getirilmesi amaçlanmaktadır. Ancak çoğu bölgede basılı evraklardan dijital kayıtlara geçiş süreci halihazırda tamamlanmıştır.

This project is funded by the European Union.

19/2015 sayılı [adli müzayedeler portalına](#) ilişkin kanunun uygulamasından bahsedilmelidir. Bu kanunun iki net hedefi vardır: sürecin şeffaflığı ve malların satışından olabilecek en yüksek karın sağlanması.

Tek bir müzayede portalının olması, vatandaşlar bu portala kaydolduğunda müzayedelere katılımlarını kolaylaştırmaktadır. Fiyat verme biçimleri, yasal ve idari müzayedelerle aynı olacağı için teklif vermek için merkez ofise veya ofislere gitmelerine gerek kalmayacaktır ve ilgilenebilecekleri malların müzayede satışı için bildirim alabileceklerdir.

Olası siber saldırılardan kaynaklanan sorunların yanı sıra, davaların yönetimindeki en önemli sorunlardan biri, verilerin niteliğidir. Çünkü verilerin kaydedilmesinde genellikle hatalar meydana gelmektedir, bu da süreci engellemektedir. İspanya'da dijital dosya uygulamasında karşılaşılan başlıca sorunlardan biri, dosyaya daha sonradan danışılmasını kolaylaştırmak için dosyanın doğru bir şekilde sıralanmasıdır.

Birçok işlev bozukluğuna neden olan sorunlardan bir diğeri, sistem hatalarıdır. Avrupa Hakimleri Danışma Konseyi'nin (CCJE) 14 no.'lu Görüşünde (2011), bilgi teknolojilerinin işleyişindeki zorlukların, kısa süreliğine bile olsa yargı sisteminin karar almasını veya uygun tedbirler almasını engellememesinin sağlanmasının önemli olduğu belirtilmiştir.

İspanya'da elektronik dosya kullanımına geçerken aşağıda belirtilen tavsiyelerde bulunulmuştur:

- Mahkemelerde pilot uygulamalara ihtiyaç vardır. Hakimler de bu uygulamalarda aktif olmalı ve bunların önemli bir parçası olmalıdır.
- Teknoloji eğitimi şarttır ve her grubun mesleki ihtiyaçlarına göre uyarlanmalıdır. Meslek gruplarına göre farklılaştırılmalı ve özelleştirilmelidir.
- Adaylar için teknoloji eğitimi kullanıcı olarak zorunlu olmalıdır. Eğitim, kullanıcının ihtiyaçlarına göre uyarlanmalıdır.
- İyi uygulama rehberleri, şart olmamakla birlikte uygundur. Adaylar için de uygundur.
- Elektronik dosya, çalışma yöntemlerinin uyarlanmasını ve teknolojik dünyaya uymayan yöntemlerin değiştirilmesini gerektirmektedir.
- Elektronik dosya, özellikle iyi bir şekilde tasarlanmadığı için iş yüküne neden olursa yargısal işlerin yönetimini etkiler.
- Dijital olarak sunulamayacak (usul hukukuyla) veya dijitalleştirilemeyecek (örneğin, mavi baskı) belgeler vardır. Bu belgeler, sürecin bir parçasıdır ancak elektronik dosyanın bir parçası değildir. Aynı husus mahkumiyet evrakları için de geçerlidir.
- Sürecin doğru bir şekilde dizinlenmesi şarttır.

This project is funded by the European Union.

- Hakimın, zahmetli uygulama değişikliklerine ihtiyaç kalmaksızın aynı araçta veya aynı araçtan entegre bir şekilde işi için gerekli tüm işlemlere erişiminin olması gerekmektedir.
- Yargısal faaliyetler için özel bir bulut depolama alanı olması tavsiye edilmektedir.
- Diğer kamu kurumlarının dosyaları, her zaman birlikte çalışabilirlik standartlarına uyarak kullanımları pratik olacak şekilde dahil edilmelidir.
- Yargı makamı ve hakimler arasındaki bilgi paylaşımı için teknolojik araçlar ve uygulamalar kullanılabilir. Bu, kişisel beyanda bulunulmasını engellemez.
- Beyan vermek için bir bilgisayar aracının olması faydalıdır ve bu araç çok yönlülük, güvenilirlik ve erişilebilir geçmiş özelliklerini bir araya getirmelidir.
- Adli elektronik imzanın, yargısal faaliyetlerin ihtiyaçlarına uyarlanmış bir işlevi olmalıdır.
- Toplantı odalarında uygun ekranlar ve etkili görsel-işitsel ekipman olmalıdır.
- Uzaktan çalışma için uygun araçların sağlanması gerekmektedir.
- Elektronik adli dosyanın işletilmesindeki olaylar, etkili yargısal korumayı etkileyebilir. Telematik olarak gönderilen evraklar dosyaya doğru bir şekilde eklenmezse, teknik gerekliliklerle bildirim yapılmazsa ve elektronik haberleşme için güvence verilmezse yargısal koruma etkilenebilir.
- Hakimler, yargısal faaliyetlerini yerine getirmek için teknolojik araçlarına kullanımında siber güvenliğe ilişkin tehlikeleri önlemek için tedbir almalıdır.
- Yargı sisteminde yapay zekaya ilişkin gelişmelerde tamamen temel hakların ve usule ilişkin güvencelerin gözetildiğini vurgulamak gerekmektedir. Özellikle adalete erişim, aykırılığa saygı duyulması, silahların eşitliği, adli yardım, tarafsızlık ve bağımsızlık güvencesiyle ilgili olarak bunlar gözetilmektedir.

2.6 Video konferans

Tüm ülkelerde, ülkeler arasında adli iş birliği, uzaktan bilirkişi raporlarının ve ifadelerin alınması amacıyla video konferans kullanılmaktadır. Bu süreçler normalde yargı makamlarında yürütülmekte idi.

Covid-19 salgını başladığından beri İspanya'da birçok duruşma hakimler, savcılar ve avukatların adliyelere gitmesine gerek kalmaksızın video konferans sistemleri aracılığıyla yürütülmektedir. Bu bağlamda, Adalet Bakanlığı, kendi video konferans sistemini kurmuştur. Bu sisteme, hakimler, savcılar ve avukatlar kendi bilgisayarlarından bağlanabilmektedir. Görüntüleri ve sesleri kaydedilmektedir ve elektronik dosyaya dahil edilmektedir. Ancak

This project is funded by the European Union.

tanıkların sorgulanması için delillerin gerekli güvencelerle alınmasını garanti etmek için adliyede hazır bulunmak zorunludur.

Öte yandan, duruşmalarda video konferansın, yüz yüze katılımın mümkün olmadığı istisnai durumlarda kullanılması genel olarak kabul edilmektedir. Ancak video konferans, mahkeme müzakereleri için yeterli bir sistemdir.

İspanya'da Covid-19 salgınının neden olduğu ilk alarm durumu sırasında mahkemelerin faaliyeti büyük ölçüde etkilenmiş olsa da uzaktan çalışma sisteminin getirilmesi ve video konferans sistemlerinin geliştirilmesi, yeni alarm durumlarıyla faaliyetleri durdurmadan başa çıkmayı mümkün hale getirecektir.

2.7. Dijital delil

Bu önemli konu, başka bir seminerin konusudur.

3. Hakimler ve sosyal ağlar

Avrupa Hakimleri Danışma Konseyi (CCJE) 7 no.'lu Görüşünde (2005) şunu belirtmiştir:

Hakimlerin sorumluluğu olan tarafsızlık ve takdir yetkisi görevleri, bugün mahkemelerin kamuoyunun bilgilendirilmesinde aktif bir rol oynaması önünde bir engel olarak görülmemektedir. Çünkü bu rol, yargı bağımsızlığının gerçek güvencesidir. CCJE, üye devletlerin yargı makamlarını, "eğitici rolleri"nin kapsamını genişleterek ve artırarak bu rollerin yanı sıra aktif bir rol almaları için teşvik etmelidir. Bu artık yalnızca karar vermekle sınırlı olmamalıdır. Mahkemeler, "iletişimci" ve "kolaylaştırıcı" olarak hareket etmelidir.

Ancak bugün sosyal ağların hakimler ve savcılar tarafından kullanılması, yargısal faaliyetin ötesine geçmektedir. Hakimler ve savcılar, genellikle bu araçları diğer vatandaşlar gibi kişisel amaçlarla kullanmaktadır. Sosyal ağların kullanılması, ele alınması gereken spesifik hususları ve etikle ilgili riskleri gündeme getirmektedir.

2019 yılında, Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi'nin (UNODC) Küresel Yargı Dürüstlüğü Ağı, dikkate değer bir öneme sahip Hakimlerin Sosyal Medya Kullanımına ilişkin Bağılayıcı Olmayan İlkeleri yayımlamıştır.

Bu ilkeler, Bangalor Yargı Etiği İlkelerine dayanmaktadır. İlkelerde, aşağıda belirtilen hususlar ele alınmaktadır ve hakimlerin sosyal medya kullanımına ilişkin aşağıda belirtilen riskler ve fırsatlar belirtilmektedir:

1. Hakimlerin hem vatandaş olarak hem de yargı mensubu olarak hizmet ettikleri topluluklara dahil olması önemlidir. Böyle bir katılımın gittikçe daha fazla çevrimiçi faaliyetler içerdiği bir çağda, hakimlerin sosyal medyaya uygun bir şekilde katılımı yasaklanmamalıdır. Ancak yargı mensuplarının bu şekilde katılımı ve dahil olmasının kamu yararı, vatandaşların

This project is funded by the European Union.

yargıya ve bir bütün olarak yargı sisteminin dürüstlüğüne olan güvenini devam ettirme ihtiyacıyla dengelenmelidir.

2. Bangalor Yargı Etiği İlkeleri ve yargı etiğine ilişkin diğer mevcut uluslararası, bölgesel ve ulusal kurallar, standartlar ve sözleşmeler, hakimlerin gerçek hayatlarına olduğu kadar dijital ortamdaki hayatlarına da uygulanmaktadır. Sosyal medya, ilginç zorluklar ve fırsatları ortaya çıkarmaktadır ve Bangalor İlkelerini farklı şekillerde uygulamaktadır. Hakimler, bunların farkında olmalıdır. Hakimlerin, bu teknolojinin kullanımına ilişkin takdir yetkisini yönelik bilgilendirme yapmak için ek gereklilikler olabilir. Bu tür ek gereklilikler, herhangi bir zamanda kullanımda olan özel teknolojilere özgü olmamalı genel olarak uygulanabilir olmalıdır.

3. Hakimlerin, karar vermeleri gereken davalarda nasıl delil oluşturabileceği dahil olmak üzere, genel olarak sosyal medyaya ilişkin en azından temel bilgileri olmalıdır.

4. Hakimler, sosyal medyayı kişisel olarak kullanmalarının faydaları, riskleri ve tehlikelerine ilişkin spesifik eğitim almalıdır.

5. Sosyal medyanın hakimler tarafından kullanılması, makamlarının gerektirdiği ahlaki otoriteyi, dürüstlüğü, uygun davranışı ve itibarı korumalıdır.

6. Hakimler, davaların açıklığa kavuşturulması ve hukuk kavramlarına erişimde hukukçuların yardımını alma konusunda teşvik edilmektedir. Hakimler, sosyal medyada ve bu bağlamda çevrimiçi topluluklarda sunulan fırsatları dikkate almalıdır.

Ayrıca ilkelerde, hakimlerin sosyal medyadaki kimliği, sosyal medyada paylaştığı içerik, davranışları, çevrimiçi arkadaşlıkları ve ilişkileri, mahremiyetleri, güvenlikleri ve eğitimlerine ilişkin birçok konu ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktadır.

4. Yapay zeka ve adalet

2016 Mart ayında, yapay zeka Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) kararlarını %79 doğruluk oranıyla tahmin etmiştir. Dava metinleri, yapay zeka ile öğrenme kullanılarak otomatik olarak incelenmiştir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi madde 3.6 ve 8'le ilgili olarak İngilizce dilinde 584 veri grubu, veri konusu kişi belirlenmiştir ve metinde örüntüler bulmak için bir algoritma uygulanmıştır. Beceri ve öğrenmeyi sağlamak için aynı sayıda tecavüz davası, Sözleşmeyi ihlal etmeyen davalar olarak seçilmiştir. Mahkemenin kararının tahmin edilmesine ilişkin en önemli unsurların kullanılan dil, dava metninde bahsedilen konular ve koşullar olduğu tespit edilmiştir. İlgili konulardan ve koşullardan elde edilen bilgiler birleştirilerek ve bunları Sözleşmenin bahsedilen üç maddesiyle kesiştirerek %79 doğruluk oranına ulaşılmıştır.

2018 Kasım ayında, küresel ekonomik forumu, 20 avukatla, derin bir öğrenme sinir ağı olan LawGeek yazılımıyla karşılaştığı bir LawGeek araştırmasını tekrarlamıştır. Avukatlara 3.000'den fazla madde içeren beş gizlilik sözleşmesinin incelenmesi ve bu sözleşmelerdeki 30 ortak hukuki sorunun çözülmesi görevi verilmiştir. 20 avukat, sözleşmeleri incelemek için

This project is funded by the European Union.

ortalama 90 dakikaya ihtiyaç duyarken yapay zekanın 26 saniyeye ihtiyacı olmuştur, ki bu avukatların ihtiyaç duyduğu zamandan %99,528 daha azdır. Avukatlar, %85 doğruluk oranına ulaşırken yapay zeka %94 doğruluk oranına ulaşmıştır.

Şu anda Amerikalı hukuk büroları, IBM tarafından oluşturulan Ross adındaki bir yapay zekalı avukatı işe almaktadır. Ross, insanların konuştuğu dili anlamaktadır ve saniyede 10.000'den fazla sayfayı incelemekte, herhangi bir avukattan çok daha istikrarlı ve hızlı bir şekilde yanıt vermektedir. Ross'un yanıtları, hukuki randevuları, soruşturma için faydalı diğer maddelere ilişkin tavsiyeleri içermekte ve hatta davadaki hakimi ve ilgili tarafları inceleyerek avukatların davalarına daha iyi hazırlanmasına yardımcı olmak için bir güven oranı hesaplaması sağlamaktadır.

Özetle, yargı alanında, öngörebilme yetisi her zaman aranmaktadır ve bu yeti mükemmel hukukçuların ayırt edici bir özelliğidir. Bu özellik, mevcut ve gelecekteki mevzuatı inceleme görevini kolaylaştırarak ve mevzuatla farklı mahkeme kararlarıyla bağlantı kurarak hukuk teknolojisi alanına odaklanmaktadır.

4.1 Tanım

Yapay Zekaya ile ilgili Beyaz Kitap, mükemmeliyete ve güvene yönelik Avrupa yaklaşımıyla başlamaktadır ve yapay zekayı şu şekilde tanımlamaktadır:

“Yapay zeka sistemleri, karmaşık bir amaç söz konusu olduğunda, veri toplayarak, toplanan yapılandırılmış veya yapılandırılmamış verileri yorumlayarak, bilgiyi gerekçelendirerek veya bu veriden elde edilen bilgiyi işleyerek ve ilgili amaca ulaşmak için atılması gereken en iyi adımlara karar vererek ortamlarını algılama aracılığıyla fiziksel veya dijital boyutlarda hareket eden ve insanlar tarafından tasarlanmış yazılım (ve muhtemelen donanım) sistemleridir. Yapay zeka sistemleri, sembolik kurallar kullanabilir veya sayısal bir model öğrenebilir ve çevrenin önceki eylemlerinden nasıl etkilendiğini inceleyerek davranışlarını uyarlayabilir.”

4.2 Hakimler ve savcılara yönelik imkanlar

CEPEJ, “Yapay Zekanın Yargı Sistemlerinde ve Ortamlarında Kullanılmasına ilişkin Avrupa Etik Şartı”nda, adalet alanında bazı mevcut yapay zeka kullanımlarını genel olarak belirtmiştir:

- Gelişmiş içtihat arama motoru
- Çevrimiçi uyuşmazlık çözümü
- Karar hazırlanmasına yardımcı olunması
- Analiz (tahmini, gelişmiş)

This project is funded by the European Union.

- Farklı kriterlere göre sözleşmelerin sınıflandırılması ve farklı veya uyumsuz sözleşme maddelerinin tespit edilmesi

- Davayla ilgili bilgilere ilişkin sohbet botları (chatbot) veya ihtilafli yaklaşımda destek.

Bu fırsatlar, yargısal faaliyetlere yönelik aşağıdaki araçlarda sınıflandırılmaktadır:

- Risk tahmini ve analizi araçları
- Suç soruşturması ve suçun önlenmesi araçları
- İşlem ve karar alma araçları

4.2.1 Risk tahmini ve analizi araçları

Bunlar, yapay zekanın gelecekteki davranışların tahmin edilmesi için kullanıldığı sistemlerdir. Yani bir suçun olma ihtimalinin en çok olduğu yer, tutuklunun kaçma veya yeniden sorguya çekilme riski olup olmadığı, hükümlünün izinden dönüp dönmeyeceği veya bir şirketin dava açıldıktan sonra mal varlıklarının tükenip tükenmeyeceğini tahmin etmek için kullanılmaktadır. Bu, kolluk kuvvetleri ve adli karar alma süreci için bölgeye daha fazla devriye görevlendirilmesi, geçici gözaltına karar verilmesi, hükümlüye izin verilmemesi veya ihtiyati tedbirler alınması açısından önemlidir.

Hakimler, bu araçlar doğrultusunda kolluk kuvvetlerinin sağladığı bilgileri dikkatli bir şekilde değerlendirmelidir. Çünkü bunlar genellikle eski ve güncel olmayan veri tabanlarına dayanmaktadır. Bu nedenle, araçların kalitesi iyi değildir/düşüktür. Yani örüntüleri sürekli hale getirmektedir. Ancak şu anda bununla ilgili farkındalık oluşturulmaktadır. ABD’de CompStat suç istatistiği programı kullanıldığı için bunun doğrulanması yönünde adımlar atılmaktadır.

Bu bağlamda, ABD’nin belli eyaletlerinde (New York, Wisconsin, Kaliforniya vb.) hakimler tarafından bir mahkumun gelecekte suç işleme riski olup olmadığını belirlemek için kullanılan yapay zeka sistemi olan COMPAS’ten bahsedilmelidir. Ancak ProPublica araştırmasında, bu araçta kullanılan algoritmanın, azınlıklara (örneğin, siyahi kişiler) karşı önyargılar içerdiği tespit edilmiştir. Bu, meşhur Loomis – Wisconsin davasında kullanılan araçtır. Bu davada, Eyalet Yüksek Mahkemesi, eğer hakim tarafından kullanılan algoritmanın şeffaflığının olmaması hükümde belirleyici bir unsur olmadıysa ve böylece şirketin gizliliğinde/telif hakkında etkili olmadıysa, bu durumun savunma hakkının ihlalini ifade etmediğini belirtmiştir.

ABD’de suçun önlenmesi/tahmin edilmesi için en çok kullanılan sistemler şu şekildedir: CrimeScan, PredPol ve CompStat.

İspanya’da en tipik risk analizi aracı, İçişleri Bakanlığı’nın VioGén programı kapsamında Ulusal Polis tarafından geliştirilen bir sistem olan [VioGén’dir.](#) Bu sistem, hem duruşmadan önce hem sonra veya duruşma gerçekleşmese bile, belli bir düzeyde polis koruması gerektiren

This project is funded by the European Union.

saldırı riski düzeyini belirleyen bir sistemdir. Bu aracın uygulaması on yıl önceye dayandığı için saldırganların tekrar suç işleme oranı, son verilere göre %25 oranında düşmüştür.

4.2.2 Suç soruşturması ve suçun önlenmesi araçları

Yüz tanıma

Yüz tanıma, yapay zeka aracılığıyla, kişilerin biyometrik verileri vasıtasıyla kimliğinin belirlenmesi teknolojisidir.

Suç soruşturması alanında, bu teknolojinin kullanılması birçok yönden çok faydalı olabilir fakat önemli riskler de içerebilir (özellikle şu anda böyle bir teknoloji yeniye ve hala birçok hata veriyorken).

Bir yandan, iyi bir yüz tanıma yazılımının kullanılması, belli yerlerdeki belli suçluların varlığının tespit edilmesine yardımcı olabilir ve hatta mevcut tanıma çalışmasının yerini alabilir (veya tamamlayabilir). Buna ek olarak, kolluk kuvvetlerinin tek bir fotoğraftan birkaç dakika içinde şüphelinin profilini bulmasını sağlayan uygulamalar vardır (örneğin, Clearview). Çin'de de "akıllı gözlük"lerin polis memurları tarafından kullanımı halihazırda yaygındır ve bu gözlükler idareyle kapatılmamış hesabı olan vatandaşları tespit edebilmektedir. Arama ve yakalama emri olan kişilerin yerinin tespit edilmesinde oldukça etkili olabilmektedir.

Diğer yandan, ABD'deki bazı süpermarket zincirleri halihazırda bir yüz tanıma sistemi kullanmaktadır. Bu sistem, kameralar aracılığıyla, biyometrik verileri, veri tabanlarında hakkında markete yaklaşması/girmesini engelleyen tedbir kararı olan veya aynı şekilde mahkumiyet kararı olan yüzlerle örtüşen yüzleri yakalamaktadır. Böylece derhal polisle irtibat kurulmaktadır.

Ancak yüz tanıma teknolojisiyle ilgili sorun, özellikle kitle gözetim alanında, kullanılan verilerin niteliğinin düşük olmasıdır. Bu da genellikle yanlış sonuçlara ulaşılmasına neden olmaktadır. Bu nedenle, ABD'deki bazı şehirlerde (örneğin, San Francisco), bu teknolojinin kullanımı kaldırılmıştır. Avrupa'da yüz tanıma sisteminin kullanılması, Genel Veri Koruma Tüzüğüyle düzenlenmektedir. Tüzüğün 4.14. maddesinde, biyometrik verilerin ne olduğu tanımlanmaktadır. 9. maddesinde ise veri işlemenin mümkün olduğu davalar belirtilmektedir.

Ses tanıma

Ses tanıma, yapay zeka aracılığıyla, bir insanın yaydığı ses sinyalinin işlenmesini ve bunun içinde yer alan bilginin tanınmasını sağlayan teknolojidir.

Bu bağlamda, Amazon'un Alexa adlı cihazından bahsedilmesi gerekmektedir. Bu cihaz, ses tanıma sistemi aracılığıyla, New Mexico'daki (ABD) bir cinsel saldırı vakasında polisle irtibat kurulmasını sağlamıştır. Öte yandan, "saldırı algılayıcı" adı verilen bir sistem, fiziksel

This project is funded by the European Union.

saldırıların %90'ının sözlü saldırıyla başlamasından hareketle, fiziksel saldırının olacağı durumları sesle tespit etmekte ve derhal polisle irtibata geçmektedir.

Resim analizi

Resim tanıma, yapay zeka aracılığıyla, belli şekilleri/sembolleri işleyen ve bunlarda yer alan bilgileri tanıyan bir teknolojidir.

İki şirket, Uluslararası Ceza Mahkemesine sunmak üzere önceden delil oluşturmak amacıyla, yapay zeka sistemleri aracılığıyla videolarda ve fotoğraflarda yer alan resimleri analiz ederek Suriye'de meydana gelen savaş suçlarının soruşturulması için programlar geliştirmektedir. Ancak büyük teknoloji firmaları (Facebook, Youtube...), suç teşkil edebilecek hassas resimleri tanıyan ve bunları paylaşan hesapları derhal engelleyen yapay zeka sistemlerini halihazırda oluşturmuştur. Bu, bir yandan faydalıyken bir yandan bu firmaların Lahey Mahkemesi'nde kullanabileceği delilleri yok etmektedir.

Son olarak, İspanya'da polis tarafından halihazırda plakaların tespit edilmesi için kullanılan yapay zeka sistemlerinden bahsedilmesi önemlidir.

Belgelerin analizi

Yapay zeka aracılığıyla, belli şekillerin/sembollerin incelenmesini/işlenmesini ve bunlarda yer alan bilgileri tanınmasını sağlayan teknolojidir.

Bu bağlamda, Rolls Roys davası bir emsal oluşturmaktadır. Bu davada, Avrupa'da ilk kez, bir adli davada belgelerin analiz edilmesi için yapay zeka sistemi kullanılmıştır. Bu davada özellikle, yaklaşık 30 milyon belgeyi bir insandan 2.000 kat daha hızlı bir şekilde analiz etmeyi ve masrafları %80 oranında azaltmayı başaran Axcelerate sistemi kullanılmıştır.

Sohbet botları (ChatBots)

Bu, yapay zeka aracılığıyla, çoğunlukla sistemle bir insan arasında otomatik sohbetler oluşturan/sürdüren teknolojidir.

Bu bağlamda, potansiyel pedofillerin "avlamak" (örneğin, Sweetie), internet üzerinden hukuki danışmanlık sağlamak veya tehlikedeki bir kişiye yardımcı olmak/polisle irtibatını sağlamak için internet ağında sohbet botları oluşturma imkanı vardır.

4.2.3 İşlem ve karar alma: LEGALTECH ve "ROBOT HAKİM"

İşlem araçlarıyla ilgili olarak, talepleri ve şikayetleri analiz eden, yetkinliği belirleyen, davanın uygun bir şekilde açıldığını doğrulayan, ihtiyati tedbir talebini ve diğer taleplerin olup olmadığını tespit eden ve daha sonra gerekirse daha fazla bilgi talep eden, hakimi bilgilendiren veya doğrudan talebin kabulü/reddiyle devam eden ve diğer işlemleri yapan bir yapay zeka sistemi oluşturmak için yeterli teknoloji mevcuttur.

This project is funded by the European Union.

Bir davanın ne kadar süreceğini ve davanın açıldığı mahkemenin kararının anlamını tahmin eden uygulamalar vardır (Legaltech). Ancak bazı ülkelerde (Fransa), bu tür yapay zekanın kullanılması yasaklanmıştır.

Öte yandan, karar alma araçlarıyla ilgili olarak, Estonya örneğinin verilmesi önemlidir. Estonya'da Adalet Bakanlığı, dedektif Ott Velsberg ve ekibinden, 7.000 Euro'dan daha az değeri olan basit uyuşmazlıkların çözülmesi için bir "robot hakim" tasarlamasını istemiştir. Siri ve Alexa da Estonya'da idari süreçler için hükümet tarafından kullanılmaktadır.

Bu bağlamda özellikle Arjantin'de geliştirilen PROMETEA aracı ilgi çekicidir.

Çin, 2019 Aralık ayında, milyonlarca davanın "internet mahkemesi" adı verilen ve tarafların hazır bulunmasını gerektirmeyen mahkemelerde çözüldüğünü duyurmuştur.

Avrupa Birliği'nde, (AT) 2006/2004 sayılı Konsey Tüzüğü ve 2009/22/EC sayılı Konsey Direktifini Değiştiren Tüketici Uyuşmazlıklarında Alternatif Çözüm Yolları Hakkında 2013/11/EU sayılı 21 Mayıs 2013 tarihli Avrupa Parlamentosu ve Konsey Direktifi ve tüketiciler arasındaki uyuşmazlıkların çözülmesi için dijital hakemlik platformlarının kullanılmasını öngören Tüketici Uyuşmazlıklarının Online Çözümüne İlişkin 524/2013 sayılı Tüzükten bahsedilebilir.

5 Yeni teknolojilere ilişkin etik ilkeler ve iyi uygulamalar

5.1 Yeni teknolojilere ilişkin etik ilkeler

Yeni teknolojilerde ve yapay zekada önemli etik ikilemlerle karşılaşmaktadır.

Avrupa düzeyinde, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, yeni teknolojilerle bağlantılı olarak insan haklarının korunmasına ilişkin sağlam bir içtihat oluşturmuştur. Bunlar, özellikle özel ve aile hayatına saygıyı gözeten 8. maddesi başta olmak üzere, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde yer alan temel özgürlüklerden kaynaklanan yasal ilkelerdir.

Bu bölümde, adalet alanında yeni teknolojinin kullanılmasına ilişkin bazı etik ilkeler ve iyi uygulamalar açıklanacaktır. Daha sonra kişisel verilerin korunması hakkı incelenecektir.

Bu konu, UNODC'nin Hakimlerin Sosyal Medya Kullanımına İlişkin Bağlayıcı Olmayan İlkeler ve CEPEJ'in 31. genel kurul toplantısında (Strazburg, 3-4 Aralık 2018) kabul edilen Yapay Zekanın Yargı Sistemlerinde ve Ortamlarında Kullanımına İlişkin Avrupa Etik Şartıyla bağlantılı olduğu için ele alınmaktadır.

Şartta, karar alıcılar, kanun yapıcılar ve yargı mensuplarına ulusal yargı süreçlerinde yapay zekanın hızlı gelişimiyle mücadele etmeleri gerektiğinde rehberlik edebilecek ilkelere ilişkin bir çerçeve sunulmaktadır.

This project is funded by the European Union.

Şartta belirtildiği üzere, CEPEJ'in görüşü, yapay zekanın adalet alanında uygulanmasının, verimliliğin ve niteliğin artırılmasına katkı sunabileceği ve yapay zekanın, özellikle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ve Avrupa Konseyi'nin Kişisel Verilerin Korunması Sözleşmesi'nde güvence altına alınan temel haklara uygun ve sorumlu bir şekilde uygulanması gerektiği yönündedir. CEPEJ için yapay zekanın kamu yararına bir araç olarak kalmasının ve yapay zeka kullanımında bireysel hakların gözetilmesinin sağlanması esastır.

CEPEJ, yapay zeka ve adalet alanında uyulması gereken temel ilkeler olarak şunları belirlemiştir:

- Temel haklara saygı ilkesi: yapay zeka araçları ve hizmetlerinin tasarımı ve uygulamasının temel haklara uygun olmasının sağlanması,

- Ayrımcılık yapmama ilkesi: özellikle bireyler veya gruplar arasındaki her türlü ayrımcılığın ortaya çıkmasının veya yoğunlaşmasının önlenmesi,

- Kalite ve güvenlik ilkesi: adli kararların ve verilerin işlenmesi açısından tasarlanan modellerle sertifikalı kaynakların ve soyut verilerin çok disiplinli olarak ve güvenli bir teknolojik ortamda kullanılması,

- Şeffaflık, tarafsızlık ve adillik ilkesi: veri işleme yöntemlerinin erişilebilir ve anlaşılabilir hale getirilmesi, dış denetimlere izin verilmesi,

- "Kullanıcının kontrolü altında" ilkesi: kuralcı yaklaşımdan kaçınılması ve kullanıcıların bilgilendirilmesinin ve seçimlerinin kendi kontrollerinde olmasının sağlanması.

CEPEJ açısından adli kararların ve verilerin algoritmalarla işlenmesinde ve bunların kullanımında bu ilkelere uyulması sağlanmalıdır.

CEPEJ Şartına ek olarak, adli kararların ve verilerin işlenmesinde yapay zeka uygulamaları başta olmak üzere, yargı sistemlerinde yapay zekanın kullanılmasına ilişkin derinlemesine bir çalışma bulunmaktadır.

5.2 Hakim ve savcıların sosyal medyadaki davranışları

Hakimlerin sosyal medyadaki davranışlarına ilişkin olarak, UNODC'nin Hakimlerin Sosyal Medya Kullanımına İlişkin Bağlayıcı Olmayan İlkelerinde, aşağıda belirtilen tavsiyeler yer almaktadır. Bu ilkeler, savcıları da kapsayabilir.

- Mahkemelerin itibarı, yargının tarafsızlığı ve adilliğiyle ilgili mevcut ilkeler, sosyal medyadaki

This project is funded by the European Union.

iletişime aynı şekilde uygulanır.

- Hakimler, yargının bağımsızlığını, itibarını, doğruluğunu, tarafsızlığını veya vatandaşların yargıya olan güvenini sarsma ihtimali olan görüşleri internet ortamında ifade etmekten veya kişisel bilgilerini paylaşmaktan kaçınmalıdır. Aynı ilke, sosyal medya platformlarında gerçek isimlerini veya unvanlarını açıklamamayı tercih eden hakimler için de geçerlidir. Çünkü takma isim kullanılması, gerçek isimlerinin veya unvanlarının bilinmeyeceğinin garantisini vermemektedir. Sosyal medya, özel görüşmeleri (örneğin, direkt mesajlar) kolaylaştırmaktadır ve hakimler, sosyal medya siteleri veya mesajlaşma hizmetleri üzerinden taraflarla, tarafların temsilcileriyle veya kamuoyuyla davalarla ilgili karar almadan önce özel görüşmeler yapmamalıdır.

- Hakimler, sosyal medya platformlarındaki tüm etkileşimlerinde ses tonu ve kullandıkları dil konusunda dikkatli olmalı, profesyonel davranmalı ve tedbirli olmalıdır. Sosyal medya içeriklerinin tamamının (örneğin; gönderiler, gönderilerdeki yorumlar, durum güncellemeleri, fotoğraflar vb.) yargının itibarı üzerinde ne gibi bir etkisinin olabileceğinin dikkate alınması faydalı olabilir. Aynı şekilde başkaları tarafından paylaşılan sosyal medya içeriklerine tepki verirken de bu husus dikkate alınmalıdır.

- Hakimler, diğer insanlara karşı saygılı bir şekilde davranmalıdır. Sosyal medyayı başkalarının endişelerini önemsizleştirmek için veya herhangi bir sebeple yasaklanmış ayrımcılık içeren açıklamalar yapmak için kullanmamalıdır.

- Hakimler, kürsüye atanmadan önceki herhangi bir dijital içeriğin, tarafsızlıklarına olan güvene veya genel olarak yargının tarafsızlığına olan güvene zarar verip vermeyeceğini düşünmelidir. Bu içerik söz konusu riskleri içeriyorsa hakimler bu içeriği kaldırmayı düşünmelidir. İçeriğin kaldırılmasının doğru olup olmayacağı ve bunun nasıl yapılacağına ilişkin tavsiye almaları gerekebilir.

- Bir hakime internet ortamında hakaret edilirse veya tacizde bulunulursa, hakim kıdemli meslektaşlarından veya yargı sistemindeki mevcut diğer mekanizmalardan tavsiye almalıdır fakat doğrudan yanıt vermekten kaçınmalıdır.

- Hakimler, ilgi duydukları konuları takip etmek için sosyal medya platformlarını kullanabilirler. Kendi “yankı odalarını” oluşturmaktan kaçınmak için farklı konuları ve eleştirmenleri takip etmeleri faydalı olabilir. Ancak hakimler bunlarla bağlantılarının vatandaşların hakim tarafsızlığına veya genel olarak yargının tarafsızlığına olan güvenine zarar verebileceği hallerde belli savunucu grupları, kampanyaları veya eleştirmenleri takip etme veya beğenme konusunda dikkatli olmalıdır.

- Hakimler, sosyal medya hesaplarını kendi mali veya ticari çıkarları veya üçüncü tarafların mali veya ticari çıkarlarını artırmak için kullanmamalıdır.

- Hakimler, sosyal medya bağlamında “arkadaş olma”, “beğenme” gibi kavramların,

This project is funded by the European Union.

geleneksel kullanımdan farklı olabileceğinin ve daha az yakın veya bağlantılı ilişkiler olabileceğinin farkında olmalıdır. Ancak internet ortamında veya başka türlü etkileşim düzeyinin daha kişisel veya yakın olduğu durumlarda, hakimler Bangalor Yargı Etiği İlkelerini gözetmeye devam etmelidir.

- Hakimler, periyodik olarak geçmişteki ve mevcut sosyal medya hesaplarını denetlemeli ve gerektiğinde içerik ve ilişkileri incelemek için girişimde bulunmalıdır.

- Hakimler; takipçi/arkadaş/vb. takip etmek ve/veya engellemek için uygun kurallar belirlemelidir. Özellikle de bunların takip edilmesi ve/veya engellenmesinin, bir önyargı veya peşin hüküm var gibi görünmesine neden olacağı durumlarda kurallar belirlenmelidir.

- Hakimlerin internet ortamında arkadaşlık ve bağlantı kurarken ve/veya arkadaş isteklerini kabul ederken gerekli özeni ve dikkati göstermesi gerekmektedir.

- İnternet ortamındaki ilişkiler veya içerikle ilgili bir belirsizlik olduğu zaman, hakimlerin sosyal medya uzmanlarından ve/veya yargı etiği danışmanlarından danışmanlık alması tavsiye edilmektedir.

- Derdest davalarda ve genel kural olarak, hakimlerin taraflardan veya tarafların yasal temsilcilerinden gelen arkadaşlık isteklerini kabul etme veya bu kişilere arkadaşlık isteği gönderme ve bunlarla sosyal medya üzerinden diğer etkileşimlere geçme konusunda dikkatli olması gerekir. Aynı durum tanıklar veya diğer ilgili kişiler için de geçerlidir.

- Hakimlere, bir hakimin etik yükümlülükleri ve sosyal medya kullanımının bu yükümlülüklere uyulmasına nasıl zarar verebileceği konusunda ailelerini ve yakın arkadaşlarını nasıl bilgilendirmeleri gerektiği konusunda eğitim verilmelidir.

- Hakimlere, kullandıkları sosyal medya platformlarının güvenlik ve gizlilik politikaları, kuralları ve ortamlar hakkında bilgi sahibi olmaları, bunları periyodik olarak incelemeleri ve kişisel, profesyonel ve kurumsal dürüstlük ve korumanın sağlanması amacıyla tedbirli davranmaları tavsiye edilmektedir. Ortama bakılmaksızın, hakimlerin sosyal medya üzerinde, kamuoyunun bilgisine sunulduğunda utanç verici veya uygunsuz olabilecek herhangi bir yorum yapmaması veya herhangi bir davranışta bulunmaması tavsiye edilmektedir.

- Hakimler, sosyal medya üzerinde kişisel bilgilerin paylaşılmasıyla ilgili riskler ve bunun uygunluğu hakkında farkındalık sahibi olmalıdır. Özellikle sosyal medyadaki paylaşımlar aracılığıyla doğrudan veya dolaylı olarak buldukları konumu ya da benzer bilgileri açığa vurmakla ilgili gizlilik ve güvenlik risklerinin farkında olmalıdır.

5.3 Yeni teknolojilere ilişkin iyi uygulama

Son olarak, İbero-Amerikan Yargı Etiği Komisyonu'nun hakim ve savcılarının yeni teknolojileri kullanmasına ilişkin 12 no.'lu Görüşünde aşağıda belirtilen tavsiyeler yer almaktadır:

This project is funded by the European Union.

I. Hakim ve asistanlarına, çalıştıkları mahkeme tarafından kullanılan yeni bilgi teknolojilerinin özellikleri, tasarımı, işleyişi ve işlevselliği hakkında sürekli eğitim verilmelidir.

II. Hakimlere yönelik eğitimde, yeni teknolojilerin kullanıldığı en az üç durum ayırt edilmelidir:

A. Yargısal müdahalede etkinliğin, verimliliğin veya niteliğin artırılmasına imkan sağlayacak bir araç olarak yeni teknolojiler.

B. Yasadışı eylemler, uygunsuz veya kötü eğilimli eylemler ve bunların kullanımıyla ve kullanımından kaynaklanabilecek ve yargı sisteminin ele alması gereken uyuşmazlıklarla sonuçlanan anlaşmazlıklar veya uyuşmazlıklar ışığında adli sürecin bir parçası olarak yeni teknolojiler.

C. Sosyal ağların, veri bankalarının ve benzer sistemlerin çapraz etkisinin ışığında yargısal faaliyet ortamı oluşturan yeni senaryolar.

III. Hakimin, yeni teknolojilerin kullanımının kabul edilebilir olması için bu teknolojilerin tasarımı hakkında bilgi sahibi olması gerekmektedir.

IV. Hakim, erişilebilirlik veya orantılılık kurallarını karşılamadığında ya da doğru bir karar için gerekli unsurları sağlamadığında yeni teknolojilerin kullanımını tercih etmeme konusunda bağımsız olmalıdır.

V. Hakim, yeni teknolojilerin kullanımının taraflar arasındaki silahların eşitliğine zarar vermemesi için dikkatli bir şekilde tarafsız olmalıdır.

VI. Her halükarda, hükmün gerekçesinde bir şüphe, olasılık veya belirsizlik olmaması için sebeplerin beyan edilmesi, teknik desteğin değil hakimin sorumluluğundadır.

VII. Hakim, yeni teknolojilerin yardımıyla görevini icra etmek için doğru şeffaflığı ve aleniyeti sürdürmelidir.

VIII. Hakim, yeni teknolojilerin verimliliğinin vurgulandığı adil yargılanma hakkının ve yargılamaların makul sürede yürütülmesi hakkının taraflara sağlamasını kolaylaştırmalıdır.

IX. Hakim, yeterli kurumsal sorumlulukla, yeni teknolojilere karşı güven tesis etmelidir.

6. Verilerin İşlenmesi ve Korunması

Yukarıda belirtildiği üzere, yeni teknolojilerin hakimler ve savcılar tarafından kullanılmasında bir risk vardır. Bunlardan biri kişisel verilerin korunması hakkıdır.

This project is funded by the European Union.

Avrupa Hakimleri Danışma Konseyi'nin (CCJE), 7-9 Kasım 2011 tarihlerinde Strazburg'da onaylanan "Adalet ve Bilgi Teknolojileri" hakkında 14 no.'lu görüşünde (2011), dava kayıtlarında, dosyalarda, hazırlık notlarında ve projelerinde, adli kararlarda ve adli sürecin ve mahkeme yönetiminin değerlendirilmesine ilişkin istatistiksel verilerde yer alan veri ve bilgilerin yeterli düzeyde güvenle ele alınması gerektiği belirtilmektedir. Mahkemelerde bilgiye erişim, görevlerini yerine getirmek için bu bilgiye ihtiyaç duyan kişilerle sınırlandırılmalıdır.

6.1 Kişisel verilerin korunması temel hakkı

Medeni ve Siyasi Haklara ilişkin Uluslararası Sözleşme'nin 17. maddesinde "kişilerin özel ve aile yaşamına, konutuna veya haberleşmesine keyfi veya hukuka aykırı olarak müdahalelere karşı temel hakkı yer almakta ve kişiler onuru veya itibarı hukuka aykırı saldırılara" karşı korunmaktadır.

Benzer şekilde, 2013 yılında BM Genel Kurulu, dijital haberleşmeler bağlamı dahil olmak üzere özel hayatın gizliliğine saygı duyulması ve özel hayatın gizliliğinin korunmasını, bu hakların ihlallerine son verilmesini ve ilgili ulusal mevzuatın uluslararası insan hakları hukuku kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirmesini sağlamak gibi bu ihlallerin önlenmesi için gerekli koşulların oluşturulmasını emretmiştir.

Kişisel verilerin korunması hakkı, Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'nın 8. maddesinde ve 16.1 maddesinde açıkça tanınan bir temel haktır.

6.2 Hakkın düzenlenmesi

Adalet Yönetimi tarafından kişisel verilerin işlenmesine ilişkin tüm işlemler aynı kurallara tabi değildir.

AB Parlamentosu ve Konseyi'nin 27 Nisan 2016 tarihli ve 2016/679 sayılı, 95/46/EC sayılı Direktifi yürürlükten kaldıran, kişisel verilerin işlenmesi karşısında gerçek kişilerin korunması ve bu tür verilerin serbest dolaşımına ilişkin Tüzüğü madde 2.2.d'de, bu Tüzüğün kamu güvenliğine yönelik tehditlere karşı güvence sağlanması ve bu tehditlerin önlenmesi de dâhil olmak üzere suçların önlenmesi, soruşturulması, tespiti veya kovuşturulması ya da cezaların infaz edilmesiyle ilgili olarak yetkin makamlar tarafından kişisel verilerin işlenmesine uygulanacağı belirtilmektedir.

Kişisel verilerin kolluk ve yetkili makamlar tarafından kullanılırken korunması, kişisel verilerin kolluk ve yetkili makamlar tarafından işlenmesi açısından kişilerin korunmasına ve bu tür verilerin serbest dolaşımına dair (AB) 2016/680 sayılı Direktife tabiidir.

Son olarak, (AT) 45/2001 sayılı Tüzüğü ve 1247/2002/AT sayılı Kararı yürürlükten kaldıran, AB kurumları, organları, ofisleri ve ajansları tarafından kişisel verilerin işlenmesi bakımından gerçek kişilerin korunmasına ve bu verilerin serbest dolaşımına ilişkin 23 Ekim 2018 tarihli ve (AB) 2018/1725 sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konsey Tüzüğü vurgulanmalıdır.

This project is funded by the European Union.

6.2.1 Suçlara ilişkin verilerin işlenmesi

(AB) 2016/679 sayılı Tüzüğün 10. maddesinde, mahkumiyet kararları ve ceza gerektiren suçlara ilişkin ya da ilgili güvenlik tedbirlerine ilişkin kişisel verilerin ancak aşağıdaki durumlarda işlenebileceği belirtilmektedir:

- Resmi merciinin denetimi altında.
- Veri sahiplerinin hakları ve özgürlüklerine uygun güvenceler sağlayan Birlik veya üye devlet hukuku çerçevesinde işleme faaliyetine onay verildiğinde.

(AB) 2016/679 sayılı Tüzüğün 23.1.d maddesinde kamu güvenliğine yönelik tehditlere karşı güvence sağlanması ve bu tehditlerin önlenmesi de dâhil olmak üzere suçların önlenmesi, soruşturulması, tespiti veya kovuşturulması ya da cezaların infaz edilmesi amacıyla veri sahiplerinin haklarının kısıtlanabileceği belirtilmektedir.

Bu haklara getirilen kısıtlamalar (ve bu verilerin işlenmesinden sorumlu ve bunları işleme yetkisi olan kişilerin yükümlülüklerine getirilen kısıtlamalar), bu haklara gölge düşürecek kadar ileri gidemez. Getirilen kısıtlamaların,

- temel hak ve özgürlüklerin esasına saygı göstermesi,
- demokratik bir toplumda gerekli ve orantılı bir tedbir teşkil etmesi gerekmektedir.

Mahkumiyet kararları ve ceza gerektiren suçlara ilişkin kişisel verilerin büyük çaplı olarak işlenmesiyle ilgili olarak, (AB) 2016/679 sayılı Tüzükte aşağıda belirtilen ek güvenceler sağlanmaktadır:

- Kontrolörün, veri işleme faaliyetine ilişkin bir veri koruma etki değerlendirmesi gerçekleştirmesi (madde 35.3.b),
- Veri koruma görevlisi belirleme yükümlülüğü (madde 37.1.c).

6.2.2 Kişisel veriler (ceza gerektiren suçlara ilişkin olmayanlar)

Adalet Yönetimi tarafından işlemler sırasında işlenen kişisel veriler, kişisel verilerin tamamen ya da kısmen otomatik araçlarla veya kişisel verilerin otomatik araçlar haricinde bir dosyalama sisteminin parçasını oluşturan veya bir dosyalama sisteminin parçasını oluşturması amaçlanan araçlarla işlenmesine bakılmaksızın (27 Nisan tarihli 2016/479/AB sayılı Tüzüğün 2. maddesi), 27 Nisan tarihli 2016/479/AB sayılı Tüzükte belirtilen hükümlere tabiidir.

Bu nedenle, kişisel verilerin işlenmesi, diğer kamu kurumları için belirlenen süreçle aynı olacaktır.

This project is funded by the European Union.

6.2.3 Adli veri yönetimine ilişkin diğer hususlar

CEPEJ, siber adalete yönelik değişikliklerin nasıl yönlendirileceğine ilişkin kılavuzda, ilk olarak, ilgili bilgi teknolojileri uygulamasıyla kısa, orta ve uzun vadede üretilecek verinin miktarının göz ardı edilmemesinin önemini vurgulamaktadır. Çünkü bu hesaplama, uygulama için ve adalet sisteminin doğru bir şekilde işlemesi için gerekli depolama alanının miktarını belirleyecektir. Elbette burada bazı masraflar ortaya çıkmaktadır. Bunların da gelecekteki artışı ve piyasa dalgalanmaları önceden planlanmalıdır.

İkinci olarak kılavuzda, olası siber saldırılar ve heklemeden kaynaklı risklere karşı uygun tedbirlerin alınması için uyarı yapılmaktadır.

Üçüncü olarak, verilerin uzun vadede nasıl depolanacağına dikkat çekilmektedir. Kamuya ait sunuculara yatırım yapılması, veri bütünlüğüne daha iyi bir güvence sağlayabilmektedir fakat verilerin zaman içinde depolandıkları donanım türü nedeniyle veya format ve dil değişiklikleri nedeniyle eskimesi riskine karşı güvence sağlayan bir çözüm bulunması da önemlidir. Bu teknik hususlar düşünülürken, burada adalet sisteminin "hafıza"sının tehlikede olduğunun ve söz konusu verilerin sadece yıllar sonra tekrar açılması gerekebilecek davalar için değil aynı zamanda kurumların geçmişi için de önemli olduğunun farkında olunmalıdır.

Son olarak, dış hizmet sağlayıcıların kullanılmasına ilişkin şartların düzenlenmesinin önemi vurgulanmaktadır.

2. GERÇEK VAKALAR

VAKA 1

İspanya'da bir hakim, Hakimler Genel Kurulu Yargı Etiği Komisyonu'na aşağıda belirtilen hususta danışmıştır:

Çelişkili tıbbi delillerin sunulduğu geçersizliğe ilişkin bir hukuk davası. Davacı, yürümesini kısıtlayan ve bu nedenle inşaat işçisi olarak çalışmasını engelleyen bir yaralanma olduğunu iddia ediyor. Duruşmadan iki saat sonra hakim tesadüfen tren istasyonunda davacıyla karşılaşılıyor ve davacının normal bir şekilde yürüdüğünü görüyor. Hakim, bu bilgiyi karar verirken dikkate alabilir mi?

İstasyonda davacıyla karşılaşmasaydı istemeyeceği bir bilirkişi raporu veya başka bir delil isteyebilir mi?

Hakimin bu bilgiyi tesadüfen değil de davacıyı takip ettiği için edindiğine dair bir sorun ortaya çıkabilir.

Ayrıca yeni teknolojilerin kullanılması olasılığına ilişkin ikilemler de vardır. Örneğin, hakim internet üzerinden bu kişinin bilgileriyle ilgili araştırma yapabilir mi?

This project is funded by the European Union.

Mantıken bu sorun birçok farklı davayı (sadece iş göremezlik davaları değil) kapsayacak şekilde genişletilebilir ve konu aynı olacaktır. İş göremezlik durumunda, bu kişinin twitter veya günlük faaliyetlerinin “izini” bıraktığı ve yürüyebildiğini gösterdiği başka bir bilgisayar aracı kullandığını düşünelim.

Hakimin tesadüfen veya değil (ki bu daha tartışmalıdır) bildiği “maddi gerçeği”n dikkate alınması veya bu bilginin göz ardı edilmesi ve sadece duruşmada sunulan delillerin dikkate alınması gerekecektir. Bu, hukuk alanında uzman olmayan bir vatandaş için zordur. Çünkü konuyu arkadaşlarımla ve ailemle paylaştığımda benzer şüphelerin ortaya çıktığını gördüm.

Kendimi doğru bir şekilde ifade edebildim mi bilmiyorum ve hukuki bakış açısıyla bu sorunun diğer alanlardaki bozulmuş ve yasadışı delillere benzer olduğunu farkındayım. Ayrıca iş hukukunda, şirketlerin kişilerin bilgisi olmadan çektiği videoların geçersiz olduğunu beyan ediyoruz. Fakat bu tür davalarda delilin geçersiz olduğu varsayımı daha net görünüyor.

Sorun, özel hayata davetsiz bir şekilde dahil olmasına rağmen “araştırmacı hakim”in emsal olmasına izin verilip verilmeyeceğidir. Bu riskleri kaçınılmaz olarak görsem de yeni teknolojilerin yanlış kararlardan kaçınmak için birçok bilgi sağlayabileceği doğrudur. Sınırı nerede çiziyoruz?

Dağıtılacak metin:

Ekte yer alan 1 no.’lu doküman

<http://www.poderjudicial.es/cgpi/es/Temas/Comision-de-Etica-Judicial/Dictámenes/Dictamen--Consulta-1-2019---de-08-de-abril-de-2019--Imparcialidad--Informacion-obtenida-fuera-del-proceso--Uso-de-internet-para-buscar-informacion-sobre-las-partes--sus-abogados-o-el-objeto-de-la-controversia->

VAKA 2

Başka bir hakim, komisyonun yukarıdaki hususla ilgili görüşünü okurken, aşağıdaki soruyu sormuştur:

İnternet aracılığıyla veri toplanmasına ilişkin son görüşü okudum.

This project is funded by the European Union.

Bence burada bir nüans var.

Benim günlük deneyimime göre (şehir planlama ve çevre davaları), çoğunlukla kuşkuyla güvenilirlik açıklamalarıyla (ilgili arsa hakkında) ve bilirkişilerin taraflar adına bildirdiği görüşlerle karşılaşıyorum.

Deneyimlerime göre, utanmadan bizi kandırmak için birçok girişimde bulunuluyor.

Bu tür davalarda ben araştırmalarımı internet üzerinden (Google maps ve diğerleri) yapıyorum ve ilgili bir şey görürsem bunu mesleğimin bir parçası olarak sürece taşıyorum.

Bu koşullar altında herhangi bir etik ilkeyi ihlal ettiğimi düşünmüyorum. Burada kamu yararı tehlikede ve ben taraflara bunu re'sen değerlendirme olasılığı sunuyorum. Bu konuda görüşlerinizi öğrenmek isterim.

Dağıtılacak metin:

Ekte yer alan 2 no.'lu doküman

<http://www.poderjudicial.es/cgpi/es/Temas/Comision-de-Etica-udicial/Dictamenes/Dictamen--Consulta-7-19---de-5-de-junio-de-2019--Imparcialidad--Informacion-obtenida-fuera-del-proceso--Uso-de-internet-para-buscar-informacion-sobre-las-partes--sus-abogados-o-el-objeto-de-la-controversia--Sobre-el-dictamen--Consulta-1-19->

3. İLAVE OKUMA

- Avrupa Hakimleri Danışma Konseyi'nin (CCJE) 7-9 Kasım 2011 tarihinde Strazburg'da onaylanan [“Adalet ve Bilgi Teknolojileri”ne ilişkin 14 no.'lu Görüşü \(2011\)](#)
- BİRLEŞMİŞ MİLLETLER UYUŞTURUCU VE SUÇ OFİSİ'NİN (UNODC) [Hakimlerin Sosyal Medya Kullanımına İlişkin Bağlayıcı Olmayan İlkeleri](#)
- Avrupa Birliği'nin [2019-2023 Avrupa e-Justice Eylem Planı](#)
- [İspanya Adalette Vatandaşlık Hakları Şartı](#)
- 7 Aralık 2016 tarihinde Avrupa Adaletin Etkinliği Komisyonu'nun (CEPEJ) 28. toplantısında kabul edilen [Siber Adaletle yönelik değişikliklerin nasıl yönlendirileceğine ilişkin kılavuz – Kullanılan araçlar ve iyi uygulamaların özeti](#)
- Avrupa Hakimleri Danışma Konseyi'nin 6. toplantısında (Strazburg, 23-25 Kasım 2005) kabul edilen ve Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin görüşüne sunduğu [“Adalet ve Toplum”a ilişkin 7 no.'lu görüşü](#)

This project is funded by the European Union.

- Avrupa Savcılar Danışma Konseyi'nin 8. genel kurul toplantısında (Yerevan, 8-9 Ekim 2013) kabul edilen [Savcılar ile Medya Arasındaki İlişkiler Hakkında 8 Sayılı Görüşü \(2013\)](#)
- [Hakimlerin yeni teknolojileri kullanması: avantajlar ve etik zorluklara ilişkin Yeni Görüş \(2020\)](#). İbero-Amerikan Yargı Etiği Komisyonu.
- [Yapay Zekaya ile ilgili Beyaz Kitap "mükemmeliyet ve güvene yönelik Avrupa yaklaşımı"](#). Avrupa Komisyonu. Brüksel, 19.2.2020
- CEPEJ'in 31. genel kurul toplantısında (Strazburg, 3-4 Aralık 2018) kabul edilen [Yapay Zekanın Yargı Sistemlerinde ve Ortamlarında Kullanılmasına İlişkin Avrupa Etik Şartı](#)
- [Yapay Zekada Etik ve Verilerin Korunmasına İlişkin Deklarasyon](#). 40. Veri Koruma ve Mahremiyet Komiserleri Uluslararası Konferansı, 23 Ekim 2018, Brüksel
- [Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme](#). Birleşmiş Milletler (BM)
- Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 4 Eylül 2013 tarihinde kabul edilen ["Asya-Avrupa Ötesi Bölgedeki transit yollarda daha iyi bağlantı ve telekomünikasyon için iş birliğinin geliştirilmesi"](#)ne ilişkin karar
- [Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi](#)
- [AB Parlamentosu ve Konseyi'nin 27 Nisan 2016 tarihli ve 2016/679 sayılı, 95/46/EC sayılı Direktifi yürürlükten kaldıran, kişisel verilerin işlenmesi karşısında gerçek kişilerin korunması ve bu tür verilerin serbest dolaşımına ilişkin Tüzüğü](#)
- [Kişisel verilerin kolluk ve yetkili makamlar tarafından işlenmesi açısından kişilerin korunmasına ve bu tür verilerin serbest dolaşımına dair \(AB\) 2016/680 sayılı Direktif](#)
- [\(AT\) 45/2001 sayılı Tüzüğü ve 1247/2002/AT sayılı Kararı yürürlükten kaldıran, AB kurumları, organları, ofisleri ve ajansları tarafından kişisel verilerin işlenmesi bakımından gerçek kişilerin korunmasına ve bu verilerin serbest dolaşımına ilişkin 23 Ekim 2018 tarihli ve \(AB\) 2018/1725 sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konsey Tüzüğü](#)

4. EKLER

1. RAPOR (1/2019 SAYILI MÜZAKERE)
2. RAPOR (7/19 SAYILI MÜZAKERE)

5. EĞİTİM REHBERİ/PLANI

METODOLOJİ

This project is funded by the European Union.

Mevcut faaliyetin metodolojisi hem teorik hem katılımcı olacaktır. Bunların ikisi arasında uygun bir denge sağlanacaktır.

Modül tasarımında, eğiticiler tarafından teorik hususların anlatılmasına ilişkin gereklilik, eğiticilerin açıklama yapacağı tartışmalar, katılımcıların gerçek davalardan yola çıkarak hem bireysel hem grup olarak yapacağı vaka çalışmaları ve veri tabanlarının kullanımı dikkate alınmıştır.

EĞİTİCİLERE YÖNELİK TAVSİYELER

I). Eğiticilerin, katılımcıların incelenen konularla ilgili eğitim ihtiyaçlarını karşılayabilmek için teorik içerik hakkında yeterli bilgiye sahip olması önemlidir.

II). Seminer programının içeriği dikkate alındığında iki farklı bölüm vardır:

Birinci bölüm, ilgili konuların temel hususlarının açıklandığı 40 dakikalık teorik bölümdür. Böylece seminerdeki vaka çalışması doğru bir şekilde yapılabilecektir. Katılımcılara sorularını sormaları için zaman verilecektir ve eğiticilerle katılımcılar arasında tartışma yapılacaktır.

Seminerin ikinci bölümünde (1 saat) açıklama yapıldıktan sonra katılımcıların üzerine düşünmesi için vakalar sunulacaktır. Vakalar gruplar halinde çalışıldıktan sonra eğiticinin rehberliğinde bir tartışma yapılacaktır.

Seminerdeki vaka çalışması, aşağıdakiler başta olmak üzere, uluslararası ve ulusal veri tabanlarında içtihat ve mevzuat araştırmasını içermelidir:

Curiae.es

EUR-Lex

HUDOC

Türk mevzuatı ve içtihadı veri tabanları

Kapanış (10 dakika) eğitici tarafından tartışmalar özetlenerek yapılacaktır.

III). Katılımcıların, seminere aktif bir şekilde katılmaları ve teorik kısımda soruları olduğunda çekinmeden sorularını sorabilmeleri için bir güven ortamının oluşturulması gerekmektedir.

IV). Katılımcıların, seminerde yer alan konuların meslek hayatlarındaki önemiyle ilgili önceden bilgilendirilmesi gerekmektedir.

V). Eğiticilerin, geleneksel akademik eğitimden farklı olarak, katılımcılar arasında rahat bir şekilde hareket edebilecekleri açık bir alan sağlanması tavsiye edilebilir.

VI). Eğiticiler, aralarda bile katılımcılarla diyalog kuracak ve katılımcıların sorularını yanıtlayacaktır. Böylece katılımcıların güveni ve katılımı artabilir.

This project is funded by the European Union.

VII) Son olarak, eğitimciler ekte sunulan belgelerden faydalanabilirler.

6. DEĞERLENDİRME FORMU

S1. Katıldığınız faaliyetle ilgili olarak, faaliyetten neler beklediğinizi ve faaliyetin mesleki eğitiminize ne tür bir katkıda bulunduğuyla ilgili aşağıda 1 ila 10 arasında bir puanlama yapınız (1 hiç 10 çok yüksek anlamına gelmektedir).

<i>Beklentilerin karşılanması</i>	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
<i>Katkı</i>	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

S2. Faaliyet ne kadar ilginizi çekti ve sizin işiniz ne kadar faydalı oldu? (1 hiç 10 çok yüksek anlamına gelmektedir).

<i>İlgi çekicilik</i>	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
<i>Fayda</i>	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

S3. Lütfen faaliyetin içeriğiyle ilgili olarak aşağıdaki ifadelerden hangisine katıldığınızı işaretleyiniz:

- Faaliyet konuları, uygulamadan ziyade daha teorik veya doktrine yöneliktir.
- Faaliyet konularına yönelik yaklaşım teorikten ziyade daha uygulamaya yöneliktir.
- Faaliyetin konusuna yönelik teorik ve uygulamaya yönelik yaklaşımlar doğru bir şekilde birleştirilmiştir.

S4. Lütfen faaliyetin aşağıda belirtilen hususlarıyla ilgili memnuniyet düzeyinizi belirtiniz (1 hiç 10 çok yüksek anlamına gelmektedir).

<i>Seçilen konular</i>	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
<i>Belgeler (nicelik)</i>	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
<i>Belgeler (nitelik)</i>	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
<i>Eğiticilerin faaliyete gösterdiği ilgi</i>	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

This project is funded by the European Union.

<i>Katılımcıların faaliyete gösterdiği ilgi</i>	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
<i>Zaman dağılımı</i>	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
<i>Genel olarak organizasyon</i>	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

S5. Faaliyetin süresiyle ilgili olarak aşağıdaki ifadelerden hangisine katıldığınızı işaretleyiniz:

- Çok uzundu, daha kısa olabilirdi.
- Süre uzatılmalıdır.
- Faaliyetin içeriği ve süresi iyi ayarlanmıştı.

S6. Seminerde bu konuyla ilgili faydalı sonuçlara ulaşıldı mı?

- Evet
- Hayır

S7. Sizce, faaliyeti düzenleyenler ve eğiticiler, ilgili konular hakkında deneyim ve görüş paylaşımını teşvik etti mi?

- Evet
- Hayır

S8. Faaliyeti genel olarak değerlendirdiğinizde 1 ile 10 arasında kaç puan verirsiniz?:

INTRA

This report was prepared by the financial assistance of the European Union. The content of this report is the sole responsibility of the experts and of FIIAPP F.S.P. and in no way reflect the views of the European Union or the Republic of Turkey.